

Stadsbyggnadsförvaltningen

2013-02-28

Solna Stad

171 86 Solna

Naturskyddsföreningen Solna-Sundbyberg, Naturskyddsföreningen Stockholms län, Världsnaturfonden WWF, Förbundet för Ekoparken, Föreningen Rädda Järvafältet, Sveriges Ornitologiska Förening, Stockholms Ornitologiska Förening, Järvafältetets Ornitologiska klubb, Fältbiologernas Riksförening, Fältbiologerna Stockholm-Uppland-Gotland, Fältbiologerna Stockholm City.

Sammanfattning

- Föreningarna avstyrker den föreslagna bebyggelsen.
- Förslaget strider mot intentionerna i Solna stads Miljöprogram samt mot den fördjupade översiktsplanen för området.
- Råstasjön med omgivning är ett av Solna kommuns viktigaste och mest lättillgängliga natur- och rekreationsområden och bör ges skydd som naturreservat.
- Omgivande naturmark i anslutning till Råstasjön har stor betydelse för djur- och växtliv i området och bör bevaras intakt inom och utanför strandskyddat område.
- Området bör utvecklas som naturområde och ianspråktagen mark återplanteras.
- Strandskyddet måste upprätthållas.

Inledning

Föreningarna avstyrker bestämt den föreslagna bebyggelsen. Råstasjön med omgivning är ett av Solna kommuns viktigaste och mest lättillgängliga natur- och rekreationsområden, som sedan länge nyttjas och uppskattas av bland annat boende i Solna och Sundbyberg för naturupplevelser, friluftsliv och rekreation. Råstasjön är även upptaget som naturvårdsobjekt i länsstyrelsens naturkatalog.

Föreningarna anser att områdets höga natur- och rekreationsvärden inte går att förena med bebyggelse i planområdet. Föreningarna anser därutöver att så kallade "ianspråkagna" ytor inom området bör återföras till naturmark för att på sikt bättre bevara naturvärden.

Marken som föreslås att tas i anspråk för den planerade bebyggelsen är idag till allra största del obebyggd naturmark och bildar tillsammans med Råstasjön ett landskapsrum som till stor del inramas av grönska och detta område bör bevaras.

Enligt planbeskrivningen till den aktuella detaljplanen är Råstasjön med omgivande natur av stort kommunalt intresse och dess fågelliv av regionalt intresse. Naturområdet uppges även fylla en mycket viktig funktion då Solna med omgivningar är tätbebyggt och har ett högt exploateringsstryck.

Syftet med detaljplanen anges vara att möjliggöra bostäder och kommersiella lokaler inom det aktuella området. Föreningarna anser att detta syfte strider mot stora delar av stadens miljöprogram, som bland annat anger att inriktningen för stadens planering är att i första hand använda redan exploaterad mark samt att värna parkmark och grönområden.

I planbeskrivningen uppges också att ett av kommunens syften med planen är att utveckla tillgängligheten till rekreationsområdet vid Råstasjön.

I såväl planbeskrivningen som i Ekologigruppens Rekreations- och strandskyddsanalys från 2007 anges dock tydligt att Råstasjön redan idag är ett av Solna kommuns viktigaste och mest lättillgängliga rekreationsområden. Föreningarna menar vidare att tillgängligheten, i samband med bebyggelse i området, inte kan utvecklas utan att naturvärden går förlorade, i ett område som är känsligt för påverkan.

Råstasjöns naturvärden

Ekosystem, djurliv och vegetation:

Råstasjöns naturvärden måste bedömas ur minst tre aspekter, som ett artrikt och varierat ekosystem, i termer av skyddsvärda arter och biologiska mångfald samt i förhållande till läget mitt i en storstad.

Ekosystem och biotoper

Råstasjön och dess omgivningar är tillsammans ett litet men välfungerande och artrikt ekosystem som innehåller en mosaik av biotoper:

- Strand- och sumpskog samt några torrare skogsmiljöer i norra kanten.
- stränder och öar med vass
- Vattnet och bottens fauna och flora

Det är denna blandning av biotoper som skapar utmärkta förhållande för biologisk mångfald och många arter är beroende av flera olika biotoper. I mångt och mycket liknar Råstasjön en näringsrik (eutrof) slättsjö med omgivande våtmarker och sumpskog med dess artrikedom och blandning av naturtyper. I strandskogen finns bland annat värdefull ädellövskog med ek, alm, lönn, bestånd av äldre tallar, lundflora samt strandalskog. I området finns även lövskogsbestånd med bland annat björk, asp och sälg, sumpskog, ung fuktlövskog samt artrika buskskikt. Området står genom sitt

skogsbestånd i nordväst även i ekologiskt spridningssamband med kringliggande naturområden, framför allt Järvakilen. Till detta ska läggas det värdefulla våtmarksområde som ligger väster om sjön i anslutning till Sundbyberg.

Arter och biologisk mångfald

Av Råstasjöns växt och djurliv är det endast fågelfaunan och till viss del kärlväxtfloran som är dokumenterad.

Råstasjön är en av Stockholmstraktens mest besökta fågellokaler. Bara år 2012 har mer än 7 000 rapporter lämnats i artportalen Svalan. Enligt samma rapportdatabas ses det årligen mellan 120 och 130 arter i och kring sjön. Den bifogade artlistan tar upp alla 181 arter som setts vid sjön. Fågellivet är rikt under alla årstider. Under sensvåren och början av sommaren häckar 50 till 60 fågelarter i området. Flertalet är knutna till skogen i norr. Tre häckande arter är rödlistade: mindre hackspett (i sumpskogen), brunand och silltrut. Exempel på andra häckfåglar är snatterand, sparv- och duvhök, vattenrall, gröngöling, näktergal, gärdsmyg, svarthätta, trädgårdssångare, sävsparv, sävsångare och rörsångare. Anmärkningsvärd är också skrattmåskolonin med ca 400 par, en av de största i Stockholms län.

Under sensommar och höst fylls Råstasjön med omgivningar av rastande och flyttande fåglar som snatteränder (50 ind.), sothöns (flera hundra), gräsander, brunänder, vigg, knipa, storskrake, sångsvan och vitkindad gås (100). I busk- och skogsmiljöerna vistas många olika småfåglar som siskor, sidensvansar och trastar.

Under vintern är det också gott om fågel i och runt sjön och området bjuder på flera fina, och för Sverige unika, upplevelser. Vattenrallen, som är lättast att se här i hela Sverige, är en rikskändis som ofta visar upp sig på meterhåll för alla flanörer. Normalt är detta en ytterst svårsedd fågel och möjligheterna här får betraktas som unika för Sverige. Lika uppmärksammade är alla gråhägrar, mer än 50 stycken (i år över 80 som mest). Rikedomerna av småfåglar avslöjas vid fågelmatningen inne skogen i nordväst där över 20 olika arter ses regelbundet. I själva sjön finns under vintern förutom gråhäger också änder av olika slag, gäss, svanar, sothöns och doppingar.

Det öppna vatten som skapas i sjöns ändar (kombinerat med matning) ger möjlighet för många sjöfåglar att övervintra. Detta ger solnaborna, särskilt barnfamiljer, uppskattade möjligheter att på nära håll lära sig våra vanligaste sjöfåglar.

Åtskilliga sällsynta fåglar har skådats vid sjön, bl.a. mindre sångsvan, alfågel, sjöorre, rördrom, pilgrimsfalk, havsörn, större skrikörn, vittrut, slaguggla, härfågel, försärla, svart rödstjärt, busksångare, pungmes, sommargylling, dvärgmå, skäggmes, snösiska.

Många arter rastar vid sjön under vår och höst. Av respektive art har det som mest observerats följande antal vid ett och samma tillfälle: sångsvan 40, bläsand 100, snatterand 45, skedand 9, brunand 120, knipa 20, sothöna 270, silltrut 96, dvärgmå 5.

Följande arter övervintrar årligen vid sjön: hägrar 60-70 ex, vattenrall 2-3 ex, bofink 5-8 ex, rödhake 3-6 ex, gärdsmyg 4-6 ex och gräsand ca 100 ex. Vissa år uppehåller sig ca 500 ex gråsiskor och 400 ex grönsiskor vid sjön.

Vid Råstasjön häckar de rödlistade fågelarterna mindre hackspett, brunand och silltrut. Mindre hackspett häckar med ett till två par vissa år och brunand med ett till

två par årligen. Silltrut häckar årligen med flera par i sjöns närmaste omgivning och har sjön som matningsplats för ungfågarna.

Skrattmåskolonin, ca 400 par, skulle med all säkerhet påverkas negativt av den planerade bebyggelsen.

Det aktuella området innehåller något för stadsmiljö så ovanligt som en sumpskog. Om den tänkta bebyggelsen kommer till stånd måste naturligtvis hela detta parti dräneras och alla träd avlägsnas. Området innehåller ovärderliga naturvärden som ger t ex vattenrallen möjlighet att både häcka och övervintra, vilket inte förekommer någon annanstans i Sveriges storstadsmiljöer.

Bifogade artlistor omfattar för fåglar 181 arter och för växter 331 arter. De vattenlevande växterna har av praktiska skäl bara kunnat inventeras från stranden. Säkerligen finns många vattenväxter som inte kunnats observera.

En nyligen gjord preliminär inventering av kärlväxter listar 331 arter.

Den övervägande delen av de växtarter som förtecknats i bifogade artlista är observerade i området norr, väster och öster om Råstasjön. Många arter är sällsynta eller mindre allmänna. I området finns följande rödlistade kärlväxter: paddfot, ask och alm samt en svamp: talticka.

Området har i vissa delar lundkaraktär med bl a nunneört, getrams, liljekonvalj, harsyra, trolldruva, gulsippa, vitsippa, gullviva, skogsstjärna, ormbär och ekorrbar.

Den naturligt lummiga miljön i det aktuella området ger markytan möjlighet att få vara i fred för nedtrampning. I området finns stora bestånd av blåsippor med färgvariationer som röda, lila och den sällsynta vita varianten. Ett någorlunda tryggt bestånd av vita blåsippor finns endast på ytterligare en enda plats i storstockholmsområdet. Även fyllda lila blåsippor förekommer. Alla dessa varierande former av blåsippa är möjliga enbart på grund av att beståndet är så stort. Byggnation i området skulle avsevärt minska och på sikt troligen helt utrota blåsipporna. De är känsliga och på grund av det fridlysta. Norr om sjön har även den sällsynta gulsippan under de senaste sex åren observerats i fem små bestånd, sammanlagt ca 30 ex. Två av dessa små bestånd har redan försvunnit på grund av pågående byggnation. De övriga tre bestånden finns i det nu hotade området. Gulsippan är sällsynt och måste skyddas för att kunna etablera sig.

Strand- och vattenvegetationen är mycket rik och innehåller de flesta arter som är typiska för en fin näringsrik sjö som exempelvis sprängört, vattenmärke, gul svärdsilja, smal- och bredkaveldun, bladvass, vasstarr, slokstarr, storandmat, groppnate, gäddnate och hårsärv (se också artlistan).

I sjöns omgivning finns även värdefull ädellövskog med ek, alm, lönn, bestånd av äldre tallar, lundflora samt strandalskog. I området finns också lövskogsbestånd med bland annat björk, asp och sälg, sumpskog, ung fuktlovskog samt artrika buskskikt som utgör ett ekologiskt stöd till mer värdefull lövskog, vilket ger förutsättningar för skyddsvärda arter som exempelvis stenknäck och rödlistad mindre hackspett att kunna leva i området.

Rådjur, fälthare, ekorre, näbbmöss (obestämda), gnagare (obestämda) och minst två arter fladdermöss är exempel på däggdjur som finns i området.

Vi vill avsluta med att poängtera att kunskapsluckorna vad gäller Råstasjöns biologiska mångfald är avsevärd. För andra artgrupper än fåglar och kärlväxter är kunskapen bristfällig eller obefintlig. Detta gäller andra växtgrupper som alger, svampar, mossor och lavar, och djurgrupper som insekter, amfibier, mollusker och fladdermöss. För övrigt behöver området inventeras vad gäller fladdermöss, insekter, mossor, lavar, svamp och vattenlevande organismer.

Unikt fungerande och lättillgänglig natur i en stad

Allt vad som skrivits ovan om ekosystem och artrikedom måste också ses i perspektiv av Råstasjöns läge mitt i en stadsmiljö, och detta ökar skyddsvärdet betydligt. Att ett så rikt naturområde existerar och fungerar inne i en stad är unikt och Solna ska vara mycket stolta över detta. Det är nästan märkligt att natur och människor går så bra ihop. Trots närhet till bebyggelse, rangerbangårdar, vägar och Friends arena samt alla människor som besöker området fungerar naturen här utmärkt.

Råstasjön ger alltså människor i Solna och Sundbyberg en unik möjlighet att inom gångavstånd uppleva riktig natur med ett förvånansvärt stort antal exklusiva växt-, svamp- och djurarter. När man går längs stranden och i skogen på norra sidan försvinner staden och upplevelsen av natur är total. Råstasjön ger människor i alla åldrar en unik möjlighet till naturupplevelser mitt i staden. Området skapar också många möjligheter för undervisning av skolbarn, som de guidade fågelskådningar vilka Naturskyddsföreningen erbjuder skolklasser i Solna och Sundbyberg.

Miljökonsekvensbeskrivning

Ekologigruppen har gjort en naturvärdesinventering för Råstasjön 2006 samt en strandskyddsanalys 2007, vars slutsatser föreningarna inte anser stämmer överens med skrivningarna i miljökonsekvensbeskrivningen för del av Arenastaden.

Miljökonsekvensbeskrivningen för kv. Nationalarenan är mer specifik, exemplifierad och ger intryck av att den är utfärdad i samband med ärendet. Däremot angår inte den gedigna undersökningen just den detaljplanen, vilket också anges.

Miljökonsekvensbeskrivningen till detaljplan för del av Arenastaden avviker påtagligt från tidigare konklusioner i Översiktsplan och Fördjupad översiktsplan. Det framgår heller inte att nya undersökningar eller bedömning av naturvärdena har gjorts sedan tidigare dokument, när området inte var del av planförslag.

Många allmänna skrivningar upprepas ordagrant på många ställen i miljökonsekvensbeskrivningen och man får uppfattningen att det saknas de faktaunderlag som behövs för ett ordentligt beslutsunderlag. Det är exempelvis inte relevant att försvara nya typer av upplevelsevärden för nya grupper av besökare i samband med bebyggelse vid Råstasjön, i en miljökonsekvensbeskrivning.

Vi vill påpeka några av de brister vi ser i miljökonsekvensbeskrivningen:

Brister i bedömning av biotop

Den fuktiga skogen nämns på detta sätt i ”Miljökonsekvensbeskrivning tillhörande detaljplan för del av Arenastaden inom stadsdelarna Järva och Råsunda, Solna stad” (hädanefter MKB:n) sid 17: ”Dessa har ännu inte utvecklat några större värden för den biologiska mångfalden, då det inte har någon lång kontinuitet som gynnar skyddsvärda arter.” Samtidigt nämns att den hotade (rödlistade) mindre hackspetten lever vid Råstasjön just tack vare denna fuktiga skog. Detta visar att MKB:n inte tar hänsyn till skyddsvärda arter i bedömningen av biotopernas värden.

Brister i bedömning av naturtypers värde

I figur 3.1.1 görs en bedömning av naturtypers värden vid Råstasjön. Att skog som innehåller flera rödlistade arter (mindre hackspett, tallticka) bara klassas som kommunalt, och inte regionalt, värdefulla anser vi bör ifrågasättas. Detta gäller områden 4, 5 och 6 i ovan nämnda figur. Att dessa arter dessutom återfinns i denna urbana miljö vilket möjliggör naturupplevelser av hög kvalitet för stadsbor bör också påverka hur unik denna miljö bedöms vara. Med Råstasjöns extremt urbana läge blott 7 km från Stockholms city (T-centralen), bör detta ekosystem värderas som mycket värdefullt, avsevärt mer värdefullt än av kommunal betydelse.

Brister i bedömning av vilka skyddsvärda arter som finns vid Råstasjön

Här missar MKB:n (sid 17 igen) att ytterligare två hotade fågelarter (rödlistade), silltrut och brunand, är beroende av Råstasjön för både fortplantning under sommaren och rastning höst och vår. Att något så viktigt och centralt som hotade fåglar saknas i MKB:n är pinsamt. Silltruten som häckar vid Råstasjön är dessutom av en unik underart (*Larus fuscus fuscus*) som enbart återfinns i Östersjöområdet i hela världen, och har sin egen unika livshistoria.

Brister i bedömningar av konsekvenser för mångfalden

I MKB:n står i sammanfattningen på sidan fyra följande, (vår kursivering):

”Inom planområdet finns både inre och mer övergripande spridningssamband som kommer att försvagas då delar av naturmarken ianspråkats och ersätts med bebyggelse. *I hög grad kan dock befintliga naturvärden, liksom tillgängligheten för människor samt livsvillkoren för växter och djur närmast strandlinjen, kvarstå med planförslaget.* Sett till hela Råstasjöns naturvärden, dvs. inkluderat naturmiljöer och värden även utanför strandskydd och planområdet, innebär exploateringen dock att de samlade naturvärdena kring sjön minskar. De kvarvarande miljöerna kommer också att påverkas av slitage och ökade aktiviteter, vilket långsiktigt innebär att såväl flora som fauna (särskilt småfågellivet) kring sjön förändras och/eller kommer att minska påtagligt.”

Att i miljökonsekvensbeskrivningens sammanfattning dra slutsatsen ovan att ”I hög drag kan dock befintliga naturvärden, liksom tillgängligheten för människor samt livsvillkoren för växter i och djur närmast strandlinjen, kvarstå med planförslaget.” är helt felaktig då mångfalden längs hela norra strandlinjen är beroende av interaktioner mellan sumpskogen, vassbältet och det intilliggande sjöområdet. En rimligare slutsats är att mångfalden närmast strandlinjen kommer påverkas markant med det gällande planförslag.

På sidan fem i MKB:n står detta:

”Livsvillkor för växter och djur knutna till sjön, stränderna och till dessa ekologiskt betydelsefulla biotoper som t.ex. strandalskogar, bedöms dock kunna bevaras trots en utbyggnad.”

Detta är ytterligare en slutsats vi bestrider då vår bedömning är att de värdefulla biotoperna är just de som kommer drabbas hårdast av det gällande planförslaget. Vår bedömning är att en stor och betydande del av den nuvarande biologiska mångfalden kan komma att försvinna om planerna genomförs.

På sidan 22 och framåt görs bedömningar i detalj för vilka konsekvenser planförslaget har för biologisk mångfald. Även här ser vi allvarliga brister i MKB:n där man uttrycker sig säkert om vad som kan bevaras vid byggandet. Ingen hänsyn tas i MKB:n att området kanske måste dikas ut för att möjliggöra byggandet, att en randzon runt bygget gör det förstörda området ännu större än planerat, att hotade arter (som mindre hackspett) kommer försvinna när skogsområdets storlek minskar, att boende kan kräva utsikt och därmed inte tolerera en skogsridå framför sin bostad etc.

På grund av starka faktabristar får vi ett intryck av att miljökonsekvensbeskrivningen är snabbt ihopskriven utan att ordentlig faktakoll samt inventeringar är utförda.

Vi vill lyfta fram några punkter vi tycker saknas i den nuvarande miljökonsekvensbeskrivningen:

Skogsmiljöerna kommer sannolikt helt att förstöras och med det all dess växt- och djurliv.

Störningen längs norra stranden kommer att avsevärt påverka miljön med bland annat

- 1) uttorkning (byggena kräver dränering av sumpskogen)
- 2) Det går heller inte att förhindra en förparkning och avverkning av träd. Man kan jämföra artrikdomen på södra med norra sidan. Den södra sidan är artfattig och i huvudsak en park.
- 3) Naturupplevelsen kommer att helt förstöras då man kommer att gå längs en rad byggnader i stället för än en skog
- 4) Spridningsvägar stängs av

Om skrattnåskolonin kommer att bli kvar är omöjligt att bedöma, men vi bedömer det mindre sannolikt då vi inte känner till några exempel med en koloni så nära stora byggnader

Alla dessa problem KVARSTÅR även vid en mindre exploatering. Skogsområdet är inte stort och det ligger idag redan på gränsen för långsam uthållighet.

Med detta sagt ska det också sägas att det svårt om inte omöjligt att förutspå de exakta konsekvenserna av ingrepp i naturen, men vi känner inte till något exempel där ett så kraftigt ingrepp, även om man bara bygger ovanför strandskyddslinjen, som inte orsakat stora förändringar i miljön. Konsekvenserna kan även bli ännu större än vi kan förutsäga. Enda sättet att bevara Råstasjöns naturvärden är att ingen byggnation alls sker nordväst, norr och nordost om sjön.

Trygghet

I miljökonsekvensbeskrivningen anges även att området kan upplevas som otryggt av somliga. Detta hävdas dock utan att man kan visa något utförligt underlag för detta påstående och det saknas även statistik om Råstasjön som brottsplats, särskild över den norra sidan. Sjöns promenadvägar är redan välbelysta och skogarna är dessutom så täta och avskilda att det helt enkelt saknas möjlighet och vilja att ta sig in dessa platser varken när det är ljust eller mörkt ute. Om området eventuellt skulle upplevas som otryggt av någon, bör detta inte heller ses som ett argument för att minska naturmark och naturvärden kring Råstasjön, utan i stället åtgärdas med ytterligare belysning i området.

Strandskydd

En kommun får enligt plan- och bygglagen i detaljplan bestämma att strandskyddet ska upphävas för ett område, om det finns särskilda skäl för detta. Vid upphävande av strandskyddet ska bestämmelserna i miljöbalken tillämpas. För att strandskyddet ska kunna upphävas måste två förutsättningar vara uppfyllda; det ska finnas särskilda skäl för detta, och intresset att ta området i anspråk på det sätt som planen avser ska väga tyngre än strandskyddsintresset. I miljöbalken (7 kap.18 §) redogörs för de skäl som finns för att upphäva strandskyddet.

Som särskilda skäl anger kommunen att den aktuella platsen är belägen på redan ianspråktagen mark. Föreningarna menar att den yta som anges som ianspråktagen mark är mycket begränsad i sammanhanget och inte kan anses berättiga ett upphävande av strandskyddet i området. Eftersom delar av marken även har använts bland annat som uppställningsplats i samband med byggprojekt mm, anser vi även att frågan bör utredas huruvida all mark som av kommunen har definierats som ianspråktagen, skall betraktas som permanent eller endast tillfälligt ianspråktagen.

Kommunen anger som särskilt skäl för upphävande av strandskydd även att området behövs för att tillgodose ett angeläget allmänt intresse som inte kan tillgodoses utanför området.

Föreningarna menar att det allmänna intresset av att behålla strandskyddet och därmed skapa förutsättningar att bevara natur- och rekreationsområdet intakt väger tyngre än kommunens argument. Detta argument styrks även av länsstyrelsens beslut 511-1011564 och bekräftas av regeringen 2012-11-01 (M2011/3723/Ma/M). Tätortsutveckling kan inte ses som giltigt skäl för att bygga i strandskyddat område. Länsstyrelsens ansåg i sitt utlåtande att bostadsbebyggelse kan ske på annan plats.

I sammanhanget kan också sägas att det fram till denna dag finns 6000 namnunderskrifter som motsätter sig kommunens planer på bebyggelse i området och istället vill att området skall bevaras som natur- och rekreationsområde. Föreslagen bebyggelse planeras för övrigt så nära som 45 meter från strandlinjen, vilket innebär att gårdsyta och omgivande tomtmark som på sikt riskerar att breda ut sig och ta ytterligare yta i anspråk, kan inkräkta på avståndet till stranden än mer.

Miljööverdomstolen har därutöver fastslagit (MÖD 2012:4) att även bäckar skall omfattas av strandskydd. Strandskyddet måste därmed utvidgas och ska även gälla för alla till- och frånledande vattendrag runt Råstasjön. I domslutet beskrivs också att sedan strandskyddets syfte har kommit att utvidgas till att även inkludera djur- och växtliv ”finns det anledning att vara försiktigare med att upphäva strandskyddet, eftersom små bäckar och tjärnar ofta har stor betydelse för den biologiska mångfalden”.

Föreningarna vill dessutom att strandskydd runt Råstasjön ska utvidgas till 300m. För närvarande pågår en utredning av Länsstyrelsen om att utvidga strandskyddet i Stockholms län och detaljplanen bör inte föregå prövningen, då en eventuell utvidgning skulle skapa förutsättningar för bevarandet av goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten.

Området kring Råstasjön inramas idag bland annat av skog och buskvegetation som fungerar som ett skydd, barriär och buffertzona för friluftsliv, djur- och växtliv och för känsliga områden söderut. Detta skydd är en del av förutsättningen för områdets rika fågelliv och fungerar dessutom som ett bullerskydd som bidrar till att området idag uppfattas som en lugn oas. Enligt föreningarnas uppfattning är inte något av kommunens skäl för upphävande av strandskydd i området tillämpliga beträffande Råstasjön. Eventuella dispenser inbegriper de planerade kilar av bebyggelse på nordsidan av sjön som leder från kommande bostadsområden till stranden.

Råstasjöns strandlinje

Föreningarna ifrågasätter även hur Solna stad har definierat Råstasjöns strandlinje i detaljplanförslaget. Vilka kriterier har legat till grund i planen för sjöns redovisade strandlinje? Solna kommun publicerade i december en karta som senare visade sig vara felaktig och som sen reviderades utan det offentliggjorts aktivt för remissinstanserna. Föreningarna har nu tagit fram en karta (Bilaga ”Olika strandskyddslinjer”) som grundar sig på länsstyrelsens beslut 1977-10-18, som visar en annan strandlinje. Mycket av sjöns strand idag består av våtmark, vass eller sumpskog. Grundregeln är att även om det är växter så räknas det som vatten om vattenytan syns i växtligheten dvs. marknivå inte är över normal vattennivå.

Föreningarna anser alltså att det råder oklarheter gällande var strandlinjen skall anses börja, då vass och annan vattenvegetation inte skall räknas som land, vilket kan vara fallet i aktuell detaljplan. Vi efterfrågar därför att frågan utreds på nytt av Länsstyrelse och Solna stad, med utgångspunkt från en topografisk karta, så att strandlinje och därmed strandskyddat område blir korrekt angivna.

Hösten 2012 anlades även en ”tillfällig utrymningsväg” vid Nationalarenan på nordöstra sidan, från Råstasjöns strand utmed bäcken till själva arenan. Föreningarna förelägger kommunen att skyndsamt ta bort vägen, då den anlades utan att dispens från strandskydd gets vid tillfälle för dess anläggning. Kommunen har angett att vägen anlagts på redan ianspråktagen mark, men detta framgår inte av flygbilderna som använts i Miljökonsekvensbeskrivningen.

Inga skäl för upphävande av strandskydd

Underskrivande föreningar anser inte att det finns rimliga skäl för upphävandet av strandskydd. Beslutet är inte förenligt med strandskyddets syften enligt miljöbalken 7

kap. 26 §, det vill säga att skydda friluftsliv och natur. Råstasjöns natur drabbas hårt av den planerade bebyggelsen. Enligt miljökonsekvensbeskrivningen kommer den biologiska mångfalden att avta, slitaget kommer att öka och livsvillkoren för kvarvarande arter kommer långsiktigt att försämrats.

Strandskyddet skall även värna friluftslivet, men detaljplanen innebär enligt vår mening en försämring av detta. Naturupplevelsen reduceras enligt planbeskrivningen från "natursjö" till "stadsnära sjö med parkkaraktär". Mycket av det som gör att sjön upplevs så positivt av många besökare idag är just dess "vildhet" och känslan av obruten natur, särskilt på norra sidan. Besökare glömmer bort att hen befinner sig mitt i tätbebyggt område. Den känslan kommer att gå helt förlorad om planerad bebyggelse genomförs. Människor har behov av att vistas i det gröna och söker sig helst till orörda, obebyggda områden. Forskning visar att grönområden har en lugnande och avslappnande effekt; ju mer orörd platsen är, desto större är hälsoeffekten. Dessa värden går med detaljplanens utformning helt förlorade och kan inte återskapas i Råstasjöns närområde eller på annan plats i närheten.

Fågelskådare förlorar dessutom en viktig destination i Stockholmstrakten när arter minskar i antal eller helt försvinner, som t.ex. den populära vattenrallen. Råstasjön är idag också ett välbesökt område av förskole- och skolbarn. Skolbarn har naturskådning i sin läroplan och är väldigt mottagliga för att tillägna sig kunskap om vår natur. Med planens förverkligande försvinner tillgången till ett naturnära område.

Råstasjön bjuder på en unik närnatur som inte kan tillhandahållas någon annanstans i Solna. Området besöks redan idag av tusentals människor varje dag periodvis och när Arenanområdet är färdigställt och boende flyttat in tillkommer människor som söker sig till området. Solna stad bör alltså värna detta naturområde istället för att minska förutsättningarna för ett rikt växt- och djurliv.

I miljökonsekvensbeskrivningen anges att tillgängligheten till stränderna förblir oförändrad men att rekreationsområdets sammantagna naturvärden (dvs. inkluderat även mark utanför strandskyddet) kommer att minska.

Upplevelsen vid sjön av obruten natur kommer särskilt på nordsidan omintetgöras om det anläggs gångstråk genom skogen. Tillgängligheten är i dagsläge mycket väl säkerställd, det finns tillräckligt med vägar som leder till naturen eller till stranden.

Anläggandet av bostäder, men också den planerade gång- och cykelvägen kommer att ge intryck av privat område och kommer sannolikt att medföra en försämring av friluftslivet och en minskad känsla av naturupplevelse.

Planen strider dessutom mot de svenska miljö kvalitetsmålen: "Levande sjöar och vattendrag" och "Ett rikt växt- och djurliv".

I miljökonsekvensbeskrivningen finns enbart en inventering av större växter och fåglar i området, men föreningarna menar att det bör undersökas om rödlistade och fridlysta arter samt arter som åtnjuter EU:s art- och habitatdirektiv påverkas av byggnadsplanerna.

För övrigt strider detaljplanen mot Solna kommuns fördjupade översiktsplan för området, då den tillåter ca 50 procent mer bebyggelse än gällande fördjupade översiktsplan samt inte tar hänsyn till den då fastställda intentionen om områdets ändamål för människa och natur.

Dagvatten

Angående detaljplaneförslag för del av Arenastaden vid Råstasjön har föreningarna följande anmärkningar:

Den plankarta som presenterats i samband med nu pågående plansamråd saknar relevant information.

För att kunna göra sig en bedömning av omfattningen av föreslagna ny bebyggelse, avseende högsta takhöjder över nollplanet saknas information om detta för samtliga i planförslaget redovisade byggnader, avsedda för bostäder. Styrande markhöjder saknas för att kunna göra en bedömning av planerade marknivåer i förhållande till nuvarande marknivåer.

Dessutom har vi kommentarer och frågor angående dokumentet ”Dagvattenutredning Arenastaden Detaljplan Järva 4:17” med senaste revidering 2012-12-03.

I det av Vectura upprättade dokumentet ”Dagvattenutredning Arenastaden Detaljplan Järva 4:17” med senaste revidering 2012-12-03 finns inte beskrivet vilken medelvattennivå Råstasjön är reglerad till.

Vilken medelvattennivå har Råstasjön dvs. nivå på skibord vid Råstasjöns utlopp?
Hur är denna nivå fastställd?

När kommer ansökan om vattenverksamhet att lämnas in till Länsstyrelsen?

I Stockholms län råder ett generellt markavvattningsförbud. När kommer ansökan om dispens från markavvattning att lämnas in till Länsstyrelsen?

I det av Vectura upprättade dokumentet ”Dagvattenutredning Arenastaden Detaljplan Järva 4:17” beskrivs att avvattnad areal för våtmarksområde 2 är ca 12 ha. I bilaga 1, Avvattningsplan, redovisas detta område till ca 1,3 ha. Hur förklaras detta? Vidare saknas information om hur dagvatten från planområdet öster om våtmarksområde 2 kommer att behandlas. Var finns dessa planer?

Planområdet beskrivs i avsnitten 1 och 3 vara ca 12 hektar respektive 12,15 hektar. I avsnitt 4.2 beskrivs att arean för ett våtmarksområde bör motsvara 200-250 m²/ha avvattnad yta. I detaljplanförslaget är våtmarksområde 2 redovisat med en areal på ca 1100 m².

Enligt avsnitt 4.2 bör ytan ha en storlek av 2400 m² till 3000 m². Hur förklaras denna felaktiga redovisning?

Luftpartiklar

Miljökonsekvensbeskrivningen anger att halterna för partiklarna i luften med förverkligandet av planförslaget inte kommer att överstiga miljö kvalitetsnormen. Samtidigt medger MKB:n att dessa halter kommer att höjas signifikant vid stora evenemang vid Nationalarenan. Det argumenteras också att halterna inte kommer

överskridas exempelvis på Frösundaleden, genom en framtida positiva teknikutveckling.

Luftföroreningar är en betydande påverkan redan i andra delar av Solna. Man bör inte heller i denna detaljplan bortse från hur luftföroreningar kan komma att påverkas i och med genomförandet av planförslaget. Trafiksituationen på de stora lederna, bland annat med köer under delar av dagen, medför i dagsläget att partikelhalterna överskrider gränsvärdet. Att planera för flera tusen personer boende i ett naturområde med ett relativt sett dåligt kollektivtrafikläge förvärrar troligtvis detta tillstånd.

Föreningarna uppmanar Solna stad att ta fram mer detaljerade sammanställningar och planer för den kommande trafikbelastningen i planområdet och utanför. Hur kommer trafikmängden och partikelhalterna att öka, särskilt vid stora evenemang? Hur ser Solna stads plan ut för att hantera trafikmängden under stora evenemang, under byggtiden och därefter i och utanför planområdet? Hur påverkas natur och de boendes hälsa av den tilltagande trafiken och partiklarna?

Vi anser att det finns möjlighet att bygga bostäder i ett bättre kollektivtrafikläge närmare pendeltåg och tunnelbana, och på så sätt minska trafikmängden och behovet av parkeringsplatser.

Buller

Miljökonsekvensbeskrivningen uppger att den föreslagna bebyggelsen kommer att avskärma naturområdet vid Råstasjön från buller som kommer från verkstadsbangården, järnvägen och Råsta strandväg.

Omgivande skog och buskvegetation fungerar redan idag som en barriär och ett bullerskydd, vilket gör att området i dagsläget uppfattas som en lugn oas. Att ta bort bullret genom att samtidigt ta bort värdefullt naturområde blir ett nollsummespel. Genom att istället utveckla områdets naturvärden med mera träd och buskage, och möjligtvis någon form av bullervall, kan också buller minskas.

Klimatförändringar

Miljökonsekvensbeskrivningen beskriver att det finns en översvämningsrisk vid starka regn då vattennivån kan stiga flera meter. Klimatforskare varnar för klimatförändringar i framtiden och att exempelvis starka regn kan komma att tillta på kort tid. MKB:n anger att all bebyggelse skall kunna klara detta utan skador. Det nämns dock att bangården ligger på en lägre nivå, vilket betyder att vatten från sjön i så fall skulle kunna nå dit. Sumpskogen på sjöns norrsida kan därför komma att bli viktig för att trygga vattennivån samt för att hålla kvar vatten i kommande perioder av svår torka.

Klimatpåverkan av både den ökade biltrafiken (0,86 parkeringsplatser per lägenhet är beräknat i området) och borttagandet av grönområden beräknas eller redovisas inte i miljökonsekvensbeskrivningen. Föreningarna skulle önska en helhetsbedömning av planförslagets klimatpåverkan och förslag på klimatsmarta lösningar, som exempelvis mindre antal parkeringsplatser.

Sammanfattning

I planbeskrivning och miljökonsekvensbeskrivning anges bland annat att sjön, stränderna och skogen runt sjön är viktiga som häcknings-, rast-, födosöks- och övervintringslokal för fåglar. Råstasjön med omgivande naturområde, inklusive sumpskog och lövskog uppges utgöra livsmiljö för den rika fågelfaunan. Yngre löv- och fuktlovsskog anges ha betydelse som ekologiskt stöd till de äldre, mer värdefulla trädbestånden. I nordvästra området finns även ädellövträd och äldre tallar där den rödlistade talltickan växer.

Enligt planbeskrivning och miljökonsekvensbeskrivning så innebär planförslaget att de sammantagna naturvärdena kommer att minska. I och med att skogsområdet runt sjön minskas så krymper även livsutrymmet för de många arter som är beroende av skogen.

Föreningarna anser dock att miljökonsekvensbeskrivning inte tillräckligt tydligt betonar de negativa konsekvenser en bebyggelse skulle få för djur- och växtliv i det aktuella området. Föreningarna förordar därför att ingen bebyggelse bör ske i detta område. Föreningarna anser också att miljökonsekvensbeskrivningen har stora brister beträffande inventering av flora och fauna i området. Utöver en mycket kortfattad beskrivning av fåglar och växter i området saknas huvudsakligen inventering av andra organismer; övriga däggdjur, insekter, lavar svampar med mera.

Enda sättet att bevara Råstasjöns naturvärden är att ingen byggnation alls sker nordväst, norr och nordost om sjön. Den täta träd- och buskmiljön ger sångare såsom näktergal, svarthätta och trädgårdssångare möjlighet att häcka. Att så många fågelarter häckar i området beror på att det lämnats i fred. Om byggnationen kommer till stånd kommer de flesta av de nu häckande 37 arterna att försvinna.

Den höga bebyggelsen som är planerad kommer troligtvis också att påverka de rastande fåglarna negativt. Flyttfåglar som under vår och höst rastar vid Råstasjön kommer säkerligen att minska avsevärt. Fåglar föredrar inte att rasta vid ett område med hög och tät bebyggelse och därför är det inte lämpligt att bygga hus precis vid Råstasjön. Med ökad inflyttning ökar slitaget i området och därmed försämras fåglars och andra djurs livsvillkor. Med hänvisning till Mark- och miljöverdomstolens dom 5649-10 från 2011-08-31 skulle den här detaljplanen orsaka ackumulerande effekter för människan, djuren och miljön som går långt utöver det MKB:n beskriver.

Vi anser att det är viktigt att de rester av natur med bl.a. träd- och buskridåer som fortfarande finns kvar på nordsidan bevaras i sin helhet och att en tydlig gräns markerar var skyddet börjar. På så sätt kan området skyddas mot det störande moment som Friends Arena med omgivande bebyggelse innebär. Gränsen kan då fungera som ett skydd, en barriär och buffertzonen för friluftsliv, djur- och växtliv och för känsliga områden söderut. Detta kan också förhindra att fragmentering sker med "tillfälliga" upplag, p-platser eller "utrymningsvägar". Detta innebär att ny bebyggelse icke bör komma närmare sjön än den nya väg som går norr om sjön till Friends Arena.

I västra- och nordvästra området finns ett ekologiskt spridningssamband mot Lötsjön och Järvakilen. Föreningarna kräver att ingen bebyggelse sker på området vid Folkets hus/Tennishallarna, då det lilla spridningssambandet åt nordväst skulle slås ut helt. Istället förordar vi att området så mycket som möjligt återställs och att växtlighet återplanteras så att spridningssambandet kan stärkas samt det värdefulla

naturområdets areal utöka. Den norra delen av området används idag även som en vandringsled av djur mellan Råstasjön, förbi Råsta Stall, vidare mot Ursvik, Järva, Sollentuna, Järfälla samt mot Haga norra, Hagaparken och Brunnsviken.

Föreningarna anser att ett område som har ett så stort natur- och friluftsvärde bör få ett förstärkt och långsiktigt skydd som kommunalt naturreservat. Ett naturreservat som täcker hela området är troligtvis det enda sättet att långsiktigt bevara naturen runt Råstasjön.

Planförslaget strider mot Miljöbalken

Planförslaget strider mot miljöbalkens mål i 1 kap. 1 §. Paragrafen säger att miljöbalken ska tillämpas så att människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan. Värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas, den biologiska mångfalden bevaras och mark, vatten och fysisk miljö i övrigt ska användas så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktig god hushållning tryggas. Att exploatera värdefulla natur- och rekreationsområden kan inte anses vara god hushållning.

Föreningarna anser att planen också strider mot 1 och 6§ § 3 kap. miljöbalken, där det påtalas att behovet av grönområden i tätorter särskilt ska beaktas.

Vi anser också att planen strider mot de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken kap. 2 gällande bland annat lokaliseringsprincipen om lämplig plats. Med hänsyn till miljöbalkens mål och bestämmelser om hushållning av mark- och vattenområden skall platsen väljas så att ändamålet uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Så har ej skett och valet av lokaliseringen av exploateringen är därför inte i enlighet med miljöbalkens krav och mål om hållbar utveckling, god miljö, naturens skyddsvärde, ansvar att förvalta naturen väl samt god hushållning av mark- och vattenområden.

Miljöprogram för Solna stad 2010-2013

Enligt stadens miljöprogram så har Solna mellan åren 2005 och 2010 haft den högsta befolkningstillväxten i landet. Man uppger att denna utveckling förväntas fortsätta och att Solna beräknas få en befolkningsökning med närmare 20 procent mellan år 2009 och 2016. Solna stads miljöprogram anger att denna snabba utveckling ställer krav på staden att växa på ett miljövänligt sätt, och att möta denna tillväxt utan att viktiga miljövärden går förlorade.

I miljöprogrammets anvisningar för hållbart stadsbyggande anges att inriktningen för stadens planering är att i första hand använda redan exploaterad mark, och att man på så sätt kan skapa förutsättningar för att kunna spara värdefulla grönområden. Man skriver också att kommunen ska sträva efter att förena ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn som främjar god miljö och hälsa och att inriktningens målen ska ta sin utgångspunkt i visionen om det hållbara Solna.

Med hänvisning till att Solnas stads Miljöprogram är ett stadsövergripande styrdokument, med det primära syftet att styra och samordna stadens verksamheter i en miljö- och hälsoanpassad inriktning, anser föreningarna att bebyggelse enligt detaljplan för del av Arenastaden, kring Råstasjöns norra delar, allvarligt strider mot flera av miljöprogrammets angivna intentioner.

Föreningarna anser vidare att all bebyggelse i området strider mot kommunens mål och inriktning beträffande Stadsmiljö och byggande, som anger att parkmark, grönområden samt kommundelarnas skilda karaktärer skall värnas.

Naturresevat

Att ha tillgång till natur på nära håll är viktigt ur rekreationssynpunkt, det ger människor livskvalitet och tillhandahåller sociala och pedagogiska värden. Forskning visar också entydigt att naturupplevelser gör människor friskare och därmed har positiv betydelse för folkhälsan. Att ha tillgång till Råstasjöns natur på nära håll uppskattas av åtskilliga Solna- och Sundbybergsbor och många betraktar sjön med dess omgivningar som en lugn oas i en stressig storstad. Enligt mål och inriktning för Stadsmiljö och byggande i Solna, så skall den fysiska miljön bland annat utformas så att folkhälsa främjas.

Föreningarna anser att det finns starka skäl att bevara Råstasjön med omgivningar i sin nuvarande karaktär. Vi menar därutöver att det finns möjligheter att utveckla områdets potential som naturområde och förordar att Råstasjön med omgivningar skall ges skydd som naturresevat.

Sjön är redan idag ett bra exempel på naturpedagogik i tätortsnära natur. Men med tanke på besöksstrycket bör detta förstärkas. Genom att sätta upp informationstavlor där man anger vilka växter, fåglar och andra djur som finns i området och vilken betydelse den omgivande skogen har för den biologiska mångfalden, så kan man ytterligare öka förståelsen och intresset för Råstasjön som naturområde. Man kan eventuellt också anlägga enstaka spång in i skogen för att öka tillgängligheten.

Föreningarna anser även att barn behöver ha tillgång till natur på nära håll, där de tidigt kan lära sig om natur och djurliv. Naturskyddsföreningen erbjuder sedan februari 2012 kostnadsfria fågelskådningar och naturupplevelser kring Råstasjön för skolbarn och personal i Solna och Sundbyberg. Detta program har varit mycket uppskattat och det finns idag ett stort intresse från flera skolor i kommunerna av att få ta del av denna aktivitet.

Naturskyddsföreningen välkomnar även en dialog med Solna kommun om att i framtiden, exempelvis i samarbete med Fältbiologerna, kunna erbjuda fler guidningar även för allmänheten kring Råstasjön med omgivningar.

Storstockholms gröna kilar

Stockholmsregionens gröna kilar är en stjärnformig struktur av naturområden som sträcker sig från förorternas ytterkanter in till Stockholms centrala delar och länkar på så sätt samman landsbygden med staden. De gröna kilarna är ett ekologiskt system

som ger förutsättningar för däggdjur, insekter och växter att kunna sprida sig och det ger människor tillgång till natur på nära håll. Den fortsatta bebyggelsen inom Storstockholmsområdet har på många platser skurit av dessa kilar och på så sätt hotat bestånd av djur och växter.

Råstasjön står i ett ekologiskt spridningssamband med Lötsjön västerut samt med Igelbäckens naturreservat och Järvakilen i nordväst. Spridningsmöjligheterna i nordväst bedöms i planbeskrivning och MKB att komma att försvagas om ytterligare bebyggelse kring Råstasjön genomförs, i synnerhet i den nordvästra delen av sjön. Mot bakgrund av att spridningssambanden riskerar att försvagas, anser föreningarna att ingen bebyggelse bör ske i det aktuella området, inte heller på sedan tidigare ianspråkta ytor.

Föreningarna anser vidare att Storstockholms grönstruktur måste hanteras ur ett helhetsperspektiv, där varje enskilt naturområde sätts in i ett större sammanhang. Detta gäller även i Solna kommun, beträffande Råstasjön med omgivningar.

Man bör i sammanhanget även beakta de klimatförändringar som en allt mer enig forskargrupp menar väntar samhället i framtiden. Här kan naturens så kallade ekosystemtjänster bidra till vår välbefinnande, för det mesta utan att vi behöver betala för dem. Av de ekosystemtjänster som finns i och runt Råstasjön kan nämnas biologisk mångfald, klimatreglering och rekreation. Dessa värden kan betraktas som långsiktiga investeringar, som kan visa sig långt mer värda än kortsiktiga vinstintressen.

Avslutning och bilagor

Föreningarna anser att bebyggelse bör ske på annan plats, att all skogs- och naturmark kring Råstasjön bevaras intakt, att natur- och rekreationsvärden ska prioriteras, att rödlistade arter måste bevaras, att Råstasjön med omgivningar bör ges skydd som naturreservat och att den gröna kilen Järvafältet-Råstasjön i möjligaste mån bör återställas.

Föreningarna vill även uppmärksamma Nätverket Rädda Råstasjön samt den namninsamling som har skapats i syfte att stoppa den planerade bebyggelsen i området. Rädda Råstasjöns namninsamling har fram till idag samlat 6000 underskrifter som protesterar mot byggplanerna.

Föreningarna vill till detta samrådsyttrande även bifoga den skrivelse som Naturskyddsföreningen i Solna-Sundbyberg tillsammans med Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Världsnaturfonden WWF, Sveriges Ornitologiska Förening och Förbundet för Ekoparken tidigare har insänt angående Råstasjön. Denna bifogade skrivelse beskriver föreningarnas uppfattning gällande Råstasjöns nuvarande och framtida betydelse samt vår syn på ytterligare bebyggelse vid Råstasjön, enligt förslag till ny detaljplan för del av Arenastaden.

Till samrådsyttrandet bifogas även en inventering av en del av de fåglar och växter som återfinns i anslutning till Råstasjön. Inventeringen är upprättad av två privatpersoner i Nätverket Rädda Råstasjön. Föreningarna ser för övrigt gärna att Solna kommun tar initiativ till en mer omfattande inventering av djur- och växtliv i området.

Vi bifogar även en topografisk karta som anger var Råstasjöns strandskyddslinje bedöms gå när man räknar från strandkanten, enligt länsstyrelsens beslut 1977-10-18.

.Bilagor :

Tidigare insänd skrivelse från föreningarna angående Råstasjön.

Artlista över fåglar vid Råstasjön

Artlista över växter vid Råstasjön

Karta över Råstasjöns strandlinje

Med vänlig hälsning

Florian Reitmann

Ordförande

Naturskyddsföreningen Solna-Sundbyberg

Mårten Wallberg

Ordförande

Naturskyddsföreningen
Stockholms län

Peter Westman

Naturvårdschef

Världsnaturfonden WWF

Richard Murray

Ordförande

Förbundet för Ekoparken

Magnus Nilsson

Ordförande

Föreningen Rädda Järvafältet

Ulf Svahn

Styrelseordförande

Järvafältets Ornitologiska klubb

Dennis Kraft

Ordförande

Sveriges Ornitologiska Förening

Tomas Viktor

Ordförande

Stockholms Ornitologiska
Förening

Salomon Abresparr

Ordförande

Fältbiologernas Riksförening

Alva Snis Sigtryggsson

Ordförande

Fältbiologerna Stockholm-Uppland-Gotland

Leo Rudberg

Styrelseledamot

Fältbiologerna Stockholm City

Kontakt:

Florian Reitmann

Naturskyddsföreningen i Solna-Sundbyberg

073-5941390

f.reitmann@gmail.com